

смысловой структуры значения SSM тематически организованных ЛСВ, что, в свою очередь, находит свое отражение в выявлении семантических отношений включения и пересечения сразу на двух уровнях семантической градации.

Так, специфика семантических отношений между русскоязычной и белорусскоязычной единицами в переводной паре заноза – назола формируется характером семантического включения (включающей выступает русскоязычная единица) и семантического пересечения на собственно семантическом и семантико-лексическом уровнях градации соответственно:

Sete: заноза_{2грост} {‘человек’; ‘надоедливый’; ‘придирчивый’; ‘язвительный’} ⊃ назола_{1разм.} {‘чалавек’; ‘надакучлівы’}.

SSL: заноза [ЛСВ₁ / ЛСВ_{2грост}] ∩ назола [ЛСВ_{1разм.} / ЛСВ_{2разм.}]: заноза {1. Тонкий, острый кусочек дерева, острый осколок металла, стекла и т. п., вонзившийся под кожу. 2. Прост. О придирчивом, язвительном или задиристом человеке} ∩ назола [ЛСВ_{1разм.} / ЛСВ_{2разм.}] {Разм. 1. Той (тая), хто вельмі назаліае, дакучае. 2. Дакучка, назаліанне}.

‘кусочек дерева, вонзившийся в кожу’ ЛСВ₁ → бел. стрэжка
 ЛСВ_{2грост} ←→ ЛСВ_{разм.} ‘надакучлівы чалавек’
 русск. надоедание ←→ ЛСВ_{разм.} ‘назаліанне’

Таким образом, лексические единицы русского и белорусского языков не всегда находятся в отношениях семантической эквивалентности, о чем свидетельствует выявленная наряду с семантической зоной идентичности (54,82 % межъязыковых пар) семантическая зона специалитета (45,18 % проанализированных пар) с репрезентацией семного, семемного и семно-семемного типов специфики.

І.С. Фокіна (Мінск, Беларусь)

БІЛІНГВАЛЬНАЯ АДУКАЦЫЯ ЦІ АДУКАЦЫЯ ВА ЎМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ?

Ва ўмовах глабалізацыі грамадства вымагае ад сучаснага чалавека ведання мноства моў. Каля 70 % насельніцтва Зямлі валодаюць, у той ці іншай ступені, дзвюма ці больш мовамі. Гэта, найперш, характэрна для краін, дзе пражываюць людзі розных нацыянальнасцей. Таму білінгвізм (двухмоўе) і полілінгвізм (шматмоўе) – гэта з’явы сацыяльна абумоўленыя і заканамерныя. Беларусь з даўніх часоў была і застаецца зараз краінай шматнацыянальнай, а таму і шматмоўнай.

Сучасная моўная асоба беларуса фарміруецца ў сітуацыі дзяржаўнага білінгвізму. Існуе вузкае і шырокае разуменне тэрміна «білінгвізм». У вузкім сэнсе – гэта больш-менш свабоднае валоданне дзвюма мовамі: роднай і няроднай, а ў шырокім – адноснае валоданне другой мовай, здольнасць карыстацца ёй у пэўных сферах зносін. Функцыянаванне дзвюх і больш моў у грамадстве немагчымае без двухмоўя асобных членаў моўнай супольнасці (нават калі індывід валодае некалькімі мовамі, яго часта называюць білінгвам).

Адрозніваюць некалькі асноўных тыпаў індывідуальнага білінгвізму. Яшчэ Л.У. Шчэрба апісаў два крайнія тыпы двухмоўя – «чыстае» і «змешанае». Пры «чыстым» двухмоўі дзве моўныя сістэмы існуюць у свядомасці індывіда незалежна адна ад адной, пры «змешаным» – адбываецца ўстанаўленне стыхійных сувязей паміж гэтымі сістэмамі, элементы адной сістэмы могуць выкарыстоўвацца пры маўленні на другой мове [4, с. 54–55]. Крытэрыямі выдзялення тыпаў двухмоўя таксама з’яўляюцца захаванасць ці парушэнне ў маўленні білінгва адной з моўных сістэм (звычайна другаснай), яе норм. Пры субардынатыўным тыпе білінгвізму другая мова ўспрымаецца праз прызму роднай, назіраецца парушэнне моўнай сістэмы, яе норм. Пры каардынатыўным тыпе білінгвізму дзве мовы абсалютна аўтаномны, кожнай адпавядае свой набор паняццяў, граматычныя катэгорыі дзвюх моў таксама незалежныя [1, с. 32–33].

Блізкім да паняцця білінгвізм з’яўляецца паняцце дыгლოსіі. Пад дыгლოსіяй разумеецца такі від білінгвізму, які характарызуецца падзелам сфер функцыянавання дзвюх моў, сацыяльна дыферэнцыяваным іх выкарыстаннем. Калі адна мова цалкам выціскаецца іншай мовай з пэўных сфер грамадскага жыцця, то маем поўны дыгლოსны білінгвізм. Частковы дыгლოსны білінгвізм не прадугледжвае поўнага выціскання, але вызначаецца значным дамінаваннем адной мовы над другой у большасці сфер функцыянавання. Пры недыгლოსным білінгвізме абедзве мовы выконваюць аднолькавыя функцыі. Але ж практычна такі від білінгвізму сустракаецца рэдка, і ў большасці сітуацый з’яўляецца тэндэнцыяй да функцыянальнага падзелу моў, г. зн. да развіцця дыгლოსнага білінгвізму [3, с. 15].

Якую ж мову для забеспячэння задач камунікацыі будзе абіраць моўная асоба? Зразумела, што дамінуючай мовай будзе тая, што ахоплівае больш шырокае кола сфер функцыянавання (пры поўным дыгლოსным білінгвізме) або пераважае ў большай колькасці сфер (пры частковым дыгლოსным білінгвізме), а дадатковай – мова, якая пераважае ў абмежаваных сферах.

Дамінуючая мова характарызуецца высокім узроўнем прэстыжнасці, камунікатыўнай значнасці, што фарміруе ў свядомасці асобы лазітыўны вобраз гэтай мовы, і арыентацыю на яе абавязковае засваенне.

У многіх краінах зараз вядзецца навуковы пошук у сферы білінгвальнай адукацыі. На жаль, білінгвальная і шматлінгвальная асоба яшчэ не стала той модалляю, на якую арыентавана грамадства. У асноўным, зараз білінгв валодае адной з моў настолькі слаба, што яго камунікатыўныя магчымасці на гэтай мове значна абмежаваныя. Сутнасць білінгвальнай адукацыі зводзіцца да праграмы, у якой абедзве мове выступаюць мовамі навучання. Мэта такой адукацыі – фарміраванне білінгвальных асоб, здольных ажыццяўляць камунікатыўныя аперацыі на дзвюх мовах без парушэння літаратурных норм ва ўсіх без выключэння жыццёвых сітуацыях.

Пры ўвядзенні праграмы білінгвальнай адукацыі неабходна ўлічваць шэраг фактараў – лінгвістычных, сацыяльных, псіхалагічных, культурных і г. д. [2, с. 4]. Безумоўна,

пачынаць білінгвальнае навучанне трэба яшчэ са школы, а працягваць – у сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах. У білінгвальнай школе на родную і няродную мову і літаратуру павінна прыходзіцца аднолькавая колькасць гадзін. Няродную мову трэба вывучаць не замест, а разам, у сувязі з роднай, з апорай на яе. Толькі такая форма білінгвальнай адукацыі фарміруе збалансаваны білінгвізм, г. зн. білінгвальную асобу, здольную аднолькава свабодна ажыццяўляць камунікатыўна-дзеясныя аперацыі на дзвюх мовах, і толькі пры такіх адносінах да роднай і няроднай моў магчыма гарманічнае двухмоўе.

Літаратура

1. Гируцкий, А.А., Белорусско-русский художественный билингвизм: типология и история, языковые процессы / А.А. Гируцкий; под ред. П.П. Шубы. – Минск: Университетское, 1990. – 175 с.
2. Исаев, М.К. Билингвальное образование: вызов времени / М.К. Исаев // Русский язык и литература в казахской школе. – 2004. – № 3 – С. 3–6.
3. Бурда, Т.М. Мовна паведінка асобістасці в умовах україносьо-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Т.М. Бурда; НАН України; Ін-т укр. мови. – К., 2002. – 22 с.
4. Щерба, Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе / Л.В. Щерба. – М.: Л., 1947.

КЛ. Хазанова (Гомель, Беларусь)

БЕЛАРУСКА-РУСКАЕ МОЎНАЕ ЎЗАЕМАДЗЕЙННЕ Ў ВЯСЕЛЬНАЙ ЛЕКСІЦЫ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

Вяселле на Беларусі – гэта шматдзённы (а часам і шматтыднёвы) цырыманіял, які мае свае адмысловыя этапы і цікавыя звычаі і прыкметы. Вясельная лексіка беларускіх народных гаворак уяўляе сабой непаўторную моўную спадчыну, якая прыйшла са старажытнасці і перадае нам духоўныя памкненні і маральныя скарбы продкаў. Гэта частка беларускага народнага слоўніка з'яўляецца састаўной адзінкай усходнеславянскай лексікі і – больш шырока – велізарнай славянскай культуры.

Паводле лексіка-семантычнай дыферэнцыяцыі ў вясельнай лексіцы выдзяляюцца назвы асоб-удзельнікаў абраду. У гэтай лексіка-семантычнай групе ў гомельскіх гаворках адзначаюцца сляды беларуска-рускага міжмоўнага і міжкультурнага кантактавання, якое зыходзіць з агульнаўсходнеславянскай спадчыны беларускага і рускага народаў. Большасць указаных лексем з'яўляюцца агульнымі для беларускай і рускай моў. Цікава, што падобныя найменні часцей абазначаюць асоб сталага ўзросту: *сват і сваха, свёкар і свякроў*.

Сват і сваха з'яўляюцца абавязковымі і ўплывовымі ўдзельнікамі вяселля ад сватання да святкавання шлюбу. У гаворках Гомельшчыны лексемы адзначаюцца ў формах адзіночнага ліку: *Свата выбіраў жаніх* (в. Івакі) [1]; *Прыходзіў сват, станавіўся пасярод хаты, кланяецца ва ўсе бакі* [2, с. 158]; *На заручыны прыходзяць маладзья і блізкія. Пякуць пірагі з двух бакоў. Сядзяцца за стол, спяваюць. Сваха – свасе: «Давай, свашачка, не ламайся. На пірагі памяняймась»* [3, с. 240]; *І ўжэ трэба, каб сваха з свахаю пацалавалася* (в. Клімаўка) [1]; *У молодой была дружка, а ў молодого – сваха* (г. п. Церахоўка) [1].